

Asia: VN/9218/2024

Lausuntopyyntö; Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pelastuslain, ajoneuvolain 30 §:n ja autoverolain 14 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kynnys ry kiittää mahdollisuudesta lausua pelastuslain toisen vaiheen uudistuksesta.

Vammaisten henkilöiden erityiskysymyksiä ei valitettavasti ole lakiesityksessä juurikaan käsitelty, vaikka esitys sisältääkin muutaman yleistason viittauksen YK:n vammaisoikeussopimukseen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus on lain tasoisena voimassa olevaa oikeutta ja sitä vasten tulisi peilata kaikkia lakiuudistuksia. Myös perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta elämään. Myös YK:n velvoitteet ja SENDAI-viitekehys haavoittuvien henkilöiden erityishuomiointista (ml. vammaiset henkilöt) asettavat velvoitteita Suomelle. Lisäksi hallitusohjelman maininta sisällyttää myös vammaiset henkilöt: ”Hallitus varmistaa, että Suomessa saa apua hädän hetkellä. Hallitus näkee pelastustoimen ja hätäkeskuksen keskeisinä sisäisen turvallisuuden palveluina, joilla on tärkeä rooli myös vakavissa normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.” Tämä ei tapahdu vammaisten henkilöiden kohdalla ilman erillishuomiointia. Kyse ei myöskään ole marginaalisesta ryhmästä, sillä kyseessä on n. 15 % koko väestöstä. On huomattava, että vammaiset henkilöt myös asuvat suurimmaksi osaksi muualla kuin 18 §:n mukaisen asumisen piirissä.

Kynnys esittää muutamia keskeisiä pykäläiä, joissa tulisi huomioida vammaisten henkilöiden tilanne edes lain yksityiskohtaisissa perusteluissa. On huomattava, että moni näkökulma, joita tuomme esille, eivät muodostaisi lisävelvoitteita, vaan tarkentaisivat olemassa olevia velvoitteita. Lisäksi osa helpottaisi pelastusviranomaisten työtä ja katastrofitilanteessa tilanteiden eskaloitumista ja kaaosta sekä näin ollen säästävät lopulta kustannuksia.

24 § Väestön varoittaminen:

Väestön varoittaminen pitäisi tapahtua siten, että kaikki saavat tiedon vaarasta. Tämä edellyttää saavutettavia ja esteettömiä varoitusjärjestelmiä. Pykälän perusteluissa huomioidaan kyllä jatkokehityksen mahdollisuus. Tulisikin varmistaa, että jatkokehitys huomioi eri tavoin vammaiset henkilöt, jotta väestön varoittaminen ja vaaratiedotteet tulevat jatkossa monikanavaisesti ja saavutettavasti. Luonnosvaiheessa pykälän perusteluissa oli nimenomaan mainittu saavutettavuus vammaisten henkilöiden kannalta, mutta harmillisesti se on poistettu lopullisesta esityksestä.

64 § Sisäministeriön tehtävät väestönsuojeluun varautumisessa; 64 b § Hyvinvointialueen pelastustoimen ja pelastuslaitoksen varautuminen väestönsuojeluun:

Kynnys on mielissään siitä, että hyvinvointialueiden tehtäviä koskien 64 b §:n perusteluissa on esityksemme mukaan maininta erityisryhmien huomioonottamisesta ja YK:n vammaissopimuksesta: ”Väestönsuojeluun varautumisessa tulee huomioida alueen erityisryhmien tarpeet. Esimerkiksi YK:n vammaissopimus velvoittaa varmistamaan vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden vaaratilanteissa aseelliset selkkaukset mukaan lukien.” Kuitenkin tältä osin olisi hyvä saada konkreettisempia tarkennuksia, kuten 64 §:n osalta mitä kaikkea toimintaa erityisryhmien huomioonottaminen koskee ja kenen vastuulla eri prosessit ovat. Tarkentaminen lakiin tai sen yksityiskohtaisiin perusteluihin on perusteltua, jotta mm. vammaiset henkilöt tulevat huomioiduiksi ja konkreettisia toimia toteutetuksi sekä vastuita selvennettyä.

Esimerkiksi valtakunnallinen yhteensovittaminen ja valmiussuunnittelun osalta asiaa tulisi tarkentaa. Vammaisten henkilöiden kohdalla käy helposti niin, että osapuolet ajattelevat jonkun toisen sektorin olevan vastuussa ja lopulta kukaan ei ole. Toinen riski on se, että asioiden katsotaan hoituvan koko väestölle suunnatuilla toimilla ja alimitoitetaan erityisryhmien tarvitsemien toimenpiteiden tarve.

64 §:n 1 mom. perusteluihin esitämme lisäystä: ”Sisäministeriön tehtävä valtakunnallisesta yhteensovittamisesta on tärkeää esimerkiksi vammaisten

henkilöiden erityiskysymysten huomioimiseksi.” Lisäksi 3 mom. perusteluihin: ”3 momentissa säädettäisiin sisäministeriön velvollisuudesta huolehtia valtakunnallisesta valmiussuunnittelusta sekä muista toiminnan etukäteisvalmisteluista, joita olisivat esimerkiksi poikkeusoloissa tarvittavien tilojen suunnittelu, henkilöstön koulutus ja harjoitukset sekä yhteistyöjärjestelyt eri ministeriöiden ja hallinnonalojen viranomaisten kanssa sekä erityishuomioitaviin väestöryhmiin liittyvä valmiussuunnittelu”.

On huomattava, että hoitolaitoksissa sekä palvelu- ja tukiasuminen piirissä asuvat eivät kata kuin pienen osan niistä henkilöistä, jotka tarvitsevat väestönsuojelullista apua. Lisäksi on huomattava, että niidenkin osalta 18 §:ssä on mainittu vain poistumisturvallisuus. Eli näidenkin ryhmien osalta puuttuu kokonaisvaltainen väestönsuojelullinen näkökulma. Esimerkiksi evakuointipaikkoja erityisryhmille ei meidän tietomme mukaan ole riittävästi.

65 a § Yhteistoiminta väestönsuojeluun varautumisessa:

65 a §:n 3 momentin 2 ja 3 kohtien toimia koskevilla perusteluilla tulee huomioida erityisryhmien, kuten vammaisten henkilöiden erityistarpeet, joten esitämme lisäystä: ”3 momentin 2 ja 3 kohtien toiminna tulee huomioida erityisryhmien, kuten vammaisten henkilöiden erityistarpeet, joita voivat olla esimerkiksi esteettön tilapäismajoitus ja esteettön kuljetuskalusto väestön siirtämiseen.” Tämä olisi tärkeää, jotta tulee huomioiduksi, että näihin tulisi myös varautua. Kyse ei ole uusista vastuista, vaan niiden selkiyttämisestä. Akuutissa tilanteessa viranomaiset ovat pulassa, jos ei ole varauduttu oikean tarpeen mukaisesti tai vastuunjako kussakin erityisessä tilanteessa on epäselvä. Tulee ottaa huomioon, että esteettöntä majoitusta ja kuljetuskalustoa tarvitsevat myös muut kuin 18 §:ssä mainitun asumisen piirissä olevat henkilöt.

4 momentti antaisi mahdollisuuden tarkentaa asioita asetuksella: ”Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä viranomaisten, laitosten ja liikelaitosten yhteistyöstä ja suunnitelmista väestönsuojeluun varautumisessa.” Tässä yhteydessä olisi mahdollista tehdä erillinen asetus vammaisia henkilöitä tai erityisryhmiä koskien. Jos 65 a §:ssä tai sitä koskevassa asetuksessa ei mainita erityistarpeisia kansalaisia, niin on suuri riski, ettei heidän tilannettaan yhteistoiminnassa huomioida. Vammaisten henkilöiden tarpeiden huomiointi ohitetaan tai valtavirtaistetaan liiaksi, mikäli erityistarpeista ei ole mainintaa.

Luku 11 Väestönsuojat:

Esityksessä tuodaan monessa kohtaan esille, että väestönsuojien esteettömyydestä ei olla säättämässä, vaikka tarve tunnustetaan ja tunnustetaan. Syynä mainitaan lisäkustannusten aiheutuminen. Syynä mainitaan lisäksi, ettei niitä voisi ensimmäisen kynnyksen vuoksi muutenkaan saada täysin esteettömiksi. Ensimmäisen kynnyksen ylittämisen vaikeus ei saisi estää väestönsuojan muuta kehittämistä esteettömäksi. Väestönsuojien kohdalla on otettava huomioon, että kyse ei ole vain väestönsuojaan pääsemisestä, vaan kyse on myös väestönsuojan sisällä toimimisesta. Esteettömät väestönsuojat ovat mahdollisia, joten siihen tulisi vahvemmin pyrkiä. Tämä olisi luontevaa, kun ottaa vielä huomioon Suomen ja Ukrainan välisen väestönsuojoihin liittyvän tiivistyneen yhteistyön ja Ukrainan kokemukset vammaisten henkilöiden tilanteesta.

Olisi myös tärkeä lain perusteluissa avata vammaisten henkilöiden materiaalliseen varautumiseen liittyviä tarpeita väestönsuojissa.

18 § perusteluissa voisi täsmentää sosiaalihuollon laitospalveluista puhuttaessa viittausta ShL 22 §:ään, sillä ShL 21 §:n mukaiset yksiköt eivät ole laitospalveluita.

Muut huomiot:

Tällä hetkellä ei ole tarkkaa tietoa henkilöistä, jotka tarvitsevat ulkopuolista apua kriisi- ja hätätilanteessa. Lista sosiaalipalveluiden saajista ei ole sama asia eikä käytettävyydeltään samaa tasoa. Lisäksi sen soveltaminen ei olisi myöskään automaattista. Tämä johtaa siihen, että osa väestöstä jää faktisesti hätä- tai kriisitilanteessa ilman apua. Suurin osa vammaisista henkilöistä asuu tavallisessa asuntokannassa, eli eivät palvelu- ja ryhmämuotoisesti. Miten varmistetaan, että pelastus-, kriisi-, häiriö- tai evakuointitilanteessa tieto avuntarvitsijoista saavuttaa pelastusviranomaiset? Tästä johtuen olisi tarpeen perustaa tietokanta vammaisista tai vastaavaa tukea tarvitsevista avun tarvitsijoista. Tietokanta nopeuttaisi ja helpottaisi jo nykyisissä oloissa pelastushenkilöstön työtä, kun he tietäisivät ennalta, että kohteessa on henkilö, joka ei pysty itsenäisesti pelastautumaan. Tämä helpottaisi myös katastrofiriskeihin varautumista ja vastaisi SENDAI-velvoitteisiin. Tästä mallia voisi ottaa esimerkiksi Japanista ja joistain USA:n osavaltioista, joissa käytössä on tiettävästi vastaava järjestelmä. Olemme jo aiemmin esittäneet, että vammaisilla henkilöillä voisi olla omalla suostumuksellaan mahdollisuus antaa yhteystietonsa tällaiseen tietokantaan (kuten vastaaviin muihinkin tietokantoihin). Menetelmä voi toki olla joku muukin. Joka tapauksessa tämä vaatii muutoksia lainsäädäntöön tietojen keräämisen ja hallinnoinnin näkökulmasta sekä kenelle tietoja voi luovuttaa missäkin tilanteessa. Tarvitaan mahdollisesti siis muutoksia tiedonhallintalainsäädäntöön, tiedonsaantioikeuksiin ja rekisterien ylläpitämiseen sekä viranomaisyhteistyöhön. Tähän kontekstiin liittyen tietosuoja- ja henkilötietojen käsittelyä koskeva lainsäädäntö ei kuitenkaan saa muodostua esteeksi tarpeelliselle ja ihmishenkiä suojelevalle varautumissuunnittelulle ja -toteutukselle.

Vammaisten henkilöiden erityiskysymyksistä pelastus- kriisi ja poikkeusoloissa tulisi käynnistää erillinen selvityshanke, jossa selvitettäisiin sitä, miten eri tavoin vammaiset henkilöt aiotaan konkreettisesti huomioida näissä tilanteissa.

Heini Annina
Kynnys ry